

- як основа економічного зростання // Матер. засідання круглого столу «Управління земельними ресурсами в контексті стратегій сталого розвитку» (м. Київ, 25 лист. 2005 р.). — К.: НАУ, 2005. — С. 304–309.
6. Корчинська О.А. Сучасний стан і проблеми відтворення родючості ґрунтів в Україні / О.А. Корчинська // Вісн. аграр. науки Причорномор'я. — 2009. — Вип. 2. — С. 103–108.
 7. Курбатов А.С. Страховая защита земельных ресурсов в Российской Федерации / А.С. Курбатов, Е.Э. Чуканова // АПК: экономика, управление. — 2006. — № 11. — С. 15–19.
 8. Земельний кодекс України № 2768-III від 25.10.01 [Електронний ресурс] — Портал Верховної ради України. — URL: www.rada.gov.ua.
 9. Шкуратов А.И. Стратегические императивы управления экологической безопасностью в аграрном секторе экономики / А.И. Шкуратов // Вопросы государственного и муниципального управления. — 2017. — № 4. — С. 207–225.

УДК 332.867

СУТНІСТЬ МОНІТОРИНГУ ВИКОРИСТАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ

Л.М. Перович

доктор технічних наук, професор
завідувач кафедри кадастру територій

О.Р. Гулько

кандидат економічних наук
асистент кафедри кадастру територій

Національний університет «Львівська політехніка»

Розглянуто сутність та зміст моніторингу використання сільськогосподарських земель. Запропоновано блок-схему моніторингу процесу використання сільськогосподарських земель. Проаналізовано економічну та екологічну ефективність використання земель сільськогосподарського призначення.

Ключові слова: моніторинг, економічна ефективність, екологічна ефективність, оцінка використання земель, діагностика, прогнозування.

За роки незалежності в Україні відбулися значні зміни в усіх сферах суспільних відносин, не минули вони й земельних відносин. За прикладом європейських країн Україна стала на шлях ринкової економіки, зробивши ставку на приватного власника, сподіваючись, що приватна власність на землю змусуватиме товаровиробника ефективно працювати та раціонально використовувати наявні ресурси. Проте використання земель новими власниками як єдиного засобу виживання за рахунок природної їхньої родючості без належної компенсації втрат призвело до збільшення деградації ґрунтів. Адже внаслідок зростання цін на сільськогосподарську техніку, паливе, добрива, засоби захисту рослин і відповідне зниження рентабельності виробництва сільськогосподарської продукції вони часто не можуть, а тимчасові орендарі навіть не зацікавлені забезпечувати відновне використання ґрунтів. Тому нагальним питанням сьогодення з наведення елементарного порядку з використанні сільськогосподарських ґрунтів.

Сучасні проблеми здійснення економіко-екологічного моніторингу використання сільськогосподарських земель в Україні пов'язані насамперед з його організацією, що могло б забезпечити проведення всебічного й систематичного обліку, оцінювання та прогнозування стану сільськогосподарських земель з метою захисту й поліпшення якості ґрунтів сільськогосподарського призначення.

Розв'язанню важливих проблем щодо підвищення рівня економічної та екологічної ефективності використання сільськогосподарських земель присвятили чимало своїх наукових досліджень багато відомих вчених-аграріїв, зокрема А.С. Даниленко, Д.С. Добряк, А.Є. Данкевич, В.М. Месель-Веселяк, Л.Я. Новаковський, Б.Й. Пасхавер, А.М. Третяк, М.М. Федоров. Проте, досі дискусійних питань не зменшилося, зокрема стосовно організації моніторингу використання сільськогосподарських земель. Отже, це питання не втратило своєї актуальності й день потребує подальшого дослідження

та узагальнення існуючих теоретико-методологічних підходів.

Метою статті є обґрунтування сутності та змісту поняття «моніторинг використання сільськогосподарських земель» та визначення тенденцій економічної та екологічної ефективності використання сільськогосподарських земель в Україні.

Специфіка сільськогосподарського землекористування полягає в тому, що основним виробничим ресурсом загальноновизнано земельні ресурси. Від рівня ефективності їх використання залежить не тільки величина одержуваного доходу окремим землекористувачем, а й добробут суспільства в цілому. Через це держава має створити такий механізм використання земельних ресурсів, який задовольняв би потреби підприємців-землекористувачів та вимоги щодо охорони й раціонального використання землі як природного ресурсу [1, с. 50–53]. Тому підґрунтям цього має стати організація моніторингу сільськогосподарських земель. Термін «моніторинг» з'явився перед проведенням Стокгольмської конференції ООН з охорони довкілля, яка відбулася в 1972 р. Проте із самого початку щодо трактування моніторингу виявилися дві точки зору. Багато зарубіжних дослідників пропонували здійснювати «систему безперервних спостережень одного або декількох компонентів навколишнього середовища із заданою метою і за спеціально розробленою програмою». Інша точка зору [5, с. 3–8] пропонувала розуміти під моніторингом тільки таку систему спостережень, яка дає змогу виділи-

ти ті зміни стану біосфера, що відбуваються тільки під впливом антропогенної діяльності (тобто моніторинг антропогенних змін довкілля) [4, с. 159–169].

На думку автора, під моніторингом використання сільськогосподарських земель слід розуміти економіко-екологічне ефективне управління, принципово орієнтоване на формування й розвиток екологічного виробництва, збереження якості земель та економічне витрачання ресурсів, засноване на комплексній системі спостережень, оцінюванні та прогнозуванні змін земель сільськогосподарського призначення, що відбуваються в них під впливом антропогенної діяльності.

Згідно з ДСТУ RISO14031–2001 [2] та виходячи з авторського визначення, блок-схема моніторингу використання сільськогосподарських земель набуває вигляду, показаного на рис. 1.

Фундаментальною основою моніторингу використання сільськогосподарських земель мають бути взаємоузгодженість, органічне поєднання економічного та екологічного підходів і методів комплексного економіко-екологічного оцінювання ефективності й результативності сільськогосподарського землекористування, оскільки саме економіко-екологічний підхід відповідає вимогам основного економічного принципу господарювання в ринкових умовах — досягненню максимальної економічної вигоди при мінімальних затратах ресурсів, часу й коштів, а також наріжного екологічного принципу — забезпечення раціонального ви-

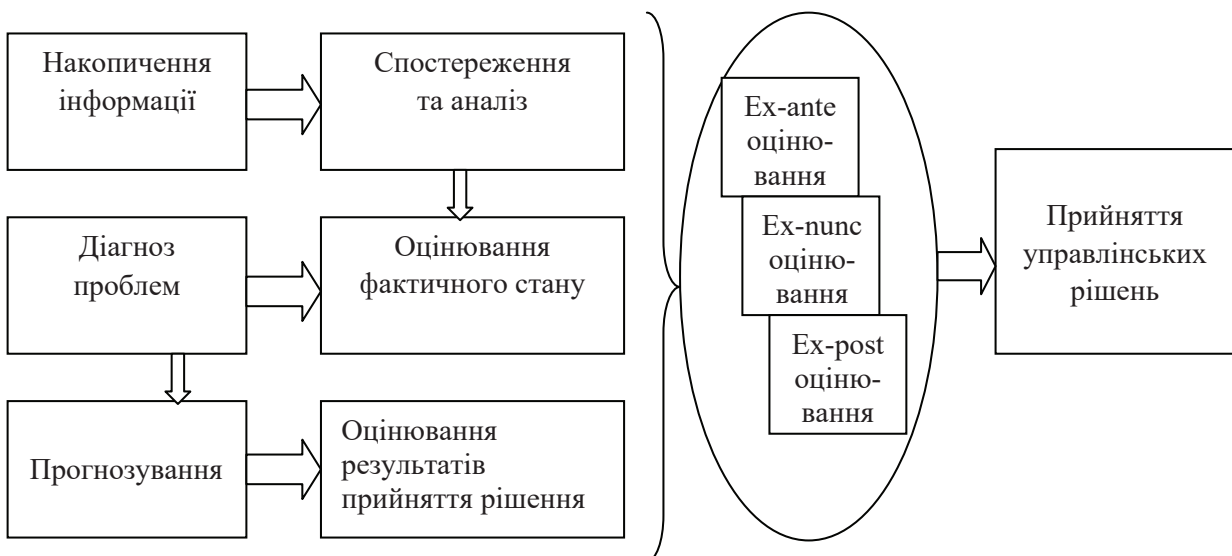

Рис. 1. Інформаційна система моніторингу управління.

Джерело: авторська розробка.

користання земельних ресурсів — та зводить до мінімуму не тільки шкоду, яка завдається довкіллю тими чи іншими формами землекористування, й обмежує втручання в природні процеси, що відбуваються в самих земельних ресурсах. Іншими словами, такий підхід повинен забезпечити зрештою і екологічність, і економічність рішень щодо використання сільськогосподарських земель [7, с. 62—65].

За економіко-екологічним підходом проаналізуємо економіко-екологічну ефективність використання сільськогосподарських земель за регіонами України протягом 2012–2016 рр. Протягом періоду, який вивчався, економічна ефективність використання сільськогосподарських угідь в Україні характеризується позитивною динамікою. Так, обсяги валової продукції в цілому по Україні в 2016 р. порівняно з 2012 р. зросли на 43 649 млн грн, у тому числі в розрахунку на одну особу — на 1084 грн.

Основними чинником впливу на зміну обсягів валової продукції стали не стільки зростання урожайності культур та продуктивності худоби, як зростання цін, зміна структури посівних площ тощо.

Аналогічна тенденція сформована й за показником прибутковості. За даними Навчально-наукового інституту економіки природних ресурсів та екології землекористування, українські аграрії 79% прибутків одержують внаслідок природної родючості землі й лише 21% — як результат упровадження технологій.

Не дивлячись на те, що показники використання сільськогосподарських земель характеризуються позитивною динамікою, все ж економічна ефективність використання земель залишається на досить низькому рівні.

Основними причинами низької економічної ефективності використання сільськогосподарських земель в Україні слід визнати:

1. Слабкість фінансово-економічного становища сільськогосподарських підприємств, що унеможливорює удосконалити технологічні операції вирощування сільгоспкультур, оновити матеріально-технічну базу, впровадити у виробництво інновації. У 2012 р. 26,8% підприємств, що займаються рослинництвом, і 57,3% підприємств, що займаються тваринництвом, одержали чистий дохід (виручку) від реалізації сільськогосподарської продукції до 1 млн грн. А середні ціни, за якими було реалізовано нову техніку українським сільгосппідприємствам у 2012 р., становили на комбайни Дон — 741 тис. грн, Case — 1239 тис. грн, JohnDeer — 1652,1 тис. грн. [8].

2. Порушення оптимальної структури посівних площ сільгоспкультур, що приводить до виснаження ґрунтового покриву. Високий

рівень рентабельності виробництва окремих сільськогосподарських культур (передусім це стосується насіння сояшнику, рівень рентабельності виробництва якого в 2011 р. становив 57%), а також спеціалізація великих сільгосппідприємств на вирощуванні експорторієнтованих сільськогосподарських культур зернової групи призвели до розширення площ посівів зернових та зернобобових культур у загальній посівній площі сільськогосподарських культур із 45% у 1990 р. до 56,8% у 2012 р., технічних — з 11,6 до 26,9% та зменшення площ посівів кормових культур із 37% до 9%. Нині в структурі посівних площ основних сільськогосподарських культур посівам сояшнику належить 17,1% тоді як науково рекомендована насиченість посівних площ сояшником, наприклад, для степової зони країни, не повинна перевищувати 12% [8].

ВИСНОВКИ

Таким чином, Україна не істотно використовує конкурентну перевагу природного потенціалу землі, а також поступово втрачає якість ґрунтового покриву внаслідок нераціонального використання земель. Переважає загальна низька культура землеробства та відсутність зацікавленості сільгоспвиробників у впровадженні нових технологій обробки ґрунту. Так, переважна більшість сільськогосподарських підприємств використовує традиційні технології вирощування культур, які передбачають обов'язковість оранки ґрунтового покриву, що призводить до порушення його структури та втрати вологи, розвитку ерозійних процесів. Натомість більш наукоємна та трудомістка технологія безполицевого обробітку з поєднанням прийомів обробітку ґрунту із сівбою в єдиному технологічному циклі та агрегаті, здебільшого з локальним внесенням добрив (No-till система), що виключає оранку ґрунту, забезпечує збереження вологи та структури ґрунтового покриву, не набула широкого розповсюдження в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Барвінський А. Еколого-економічні аспекти формування сталого сільськогосподарського землекористування в ринкових умовах / А. Барвінський // Землепорядний вісник. — 2010. — № 2. — С. 50–53.
2. ГОСТ Р ИСО 14031-2001 Управление окружающей средой. Оценка экологической эффективности. Общие требования [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://www.znaytovar.ru/gost/2/GOST_R_-ISO__140312001
3. Дедов О.В. Шляхи екологізації землекористування у Східному Поділлі [Електронний

- ресурс] / О.В. Дедов // Людина та довкілля. Проблеми неоекології — Режим доступу: <http://journals.urau.ua/index.php/1992-4224/article/view/19949>.
4. Ємець М.А. Сучасні системи екологічного моніторингу та ефективність їх функціонування / М.А. Ємець // Екологія і природокористування. — 2008. — Вип. 11. — С. 159–169.
 5. Израэль Ю.А. Глобальная система наблюдений. Прогноз и оценка изменений состояния окружающей природной среды. Основы мониторинга // Ю.А. Израэль // Метеорология и гидрология. — 1974. — № 7. — С. 3–8.
 6. Колісник Г. Еколого-економічна оцінка трансформації сільськогосподарського землекористування / Г. Колісник // Землевпорядний вісник. — 2013. — № 1. — С. 29–31.
 7. Лазарева О.В. Методичні аспекти формування економіко-екологічного механізму управління землекористуванням / О.В. Лазарева // Економіка АПК. — 2006. — № 12. — С. 62–65.
 8. Щодо шляхів підвищення ефективності використання земель сільськогосподарського призначення в Україні. Аналітична записка [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1129>

УДК 322.2

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕТОДИКИ НОРМАТИВНОЇ ГРОШОВОЇ ОЦІНКИ ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

З.Р. Рижок

здобувач кафедри управління земельними ресурсами

Львівський національний аграрний університет

Зроблено пропозиції щодо удосконалення методики визначення нормативної вартості ріллі залежно від ринкового рентного доходу. Згідно із запропонованим методичним підходом, ставку капіталізації розраховано за допомогою математичної моделі дисконтування грошового потоку на основі ринкових даних про очікуваний у майбутньому дохід за економічними показниками роботи сільськогосподарських підприємств у Львівській області.

Ключові слова: нормативна грошова оцінка, ринковий рентний дохід, ставка капіталізації, математичне моделювання.

Відповідно до Порядку нормативної грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення [3], її визначають згідно із нормативом капіталізованого рентного доходу на землях сільськогосподарського призначення природно-сільськогосподарських районів Автономної Республіки Крим, областей, м. Києва та Севастополя, використовуючи дані Додатку та показники бонітування ґрунтів, шляхом складання шкал нормативної грошової оцінки агропромислових груп ґрунтів природно-сільськогосподарських районів (для сільськогосподарських угідь). Сама методика визначення нормативу капіталізованого рентного доходу на землях сільськогосподарського призначення природно-сільськогосподарських районів є незрозумілою та недосконалою, адже алгоритму її розрахунку не наведено. Тому можна вважати, що підходи до нормативної грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення, які перелічено у Постанові Кабінету Міністрів України від 16.11.2016 р. за № 831 [4], повною мірою не відображають об'єктивної актуалізації її показників щодо ринкових цін та собівартості сільськогосподарської продукції.

Науково-методичні основи нормативної грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення розкрито у працях О.І. Драпиковського, О.Ф. Ковалишин, Ю.М. Манцевича, А.Г. Мартина, О.Я. Микули, Ю.М. Палехи та інших науковців. Проте методика нормативної грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення є доволі дискусійною та потребує змін.

Метою роботи є удосконалення методики визначення нормативної вартості ріллі.

Інформаційною базою для нормативної грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення є відомості Держгеокадастру (кількісна і якісна характеристика земель, бонітування ґрунтів, економічна оцінка земель), документація із землеустрою. Відповідно можна зробити висновок, що вона є недостовірною з огляду на застарілість даних бонітування ґрунтів (1993 р.), економічної оцінки земель (1988 р.) та заниження результатів виробництва сільськогосподарської продукції, що не відображає реальних ринкових умов господарювання. Це обумовлено тим, що з часом змінилися форми господарювання та спеціалізація сільськогосподарського виробництва.